

Razieh Shaban¹

1. PhD Student of Economic Development and Planning, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran.
razicashaban@gmail.com

Abstract

The efficiency of banking operations is widely recognized as a critical determinant of national economic growth and development. Consequently, fostering a competitive environment to enhance both the qualitative and quantitative performance of banks is essential for achieving macroeconomic objectives. The Iranian banking system currently faces significant challenges, including an elevated level of non-performing loans (NPLs), the presence of fictitious assets, inadequate provisioning, and systemic financial imbalances. This research, employing a descriptive-analytical methodology and relying on secondary data from library resources, proposes a strategic intervention centered on the implementation of a comprehensive asset quality review (AQR) program and the adoption of International Financial Reporting Standards (IFRS). Asset quality, a fundamental indicator of a bank's financial soundness, necessitates a rigorous evaluation of the condition and recoverability of loans, investments, and other assets. This assessment provides critical insights for managers, investors, and regulatory bodies into the inherent risks associated with specific banking institutions. The implementation of a robust AQR program is expected to yield improvements in asset quality, facilitate the removal of impaired assets from bank balance sheets, and ultimately result in smaller, yet higher-quality balance sheets. Enhanced asset quality translates into healthier cash flows, thereby bolstering overall bank performance. To effectively realize these benefits, the central bank must prioritize the harmonization of regulatory frameworks with IFRS and intensify its prudential oversight of the banking sector. Specifically, detailed guidance and enforcement mechanisms regarding AQR processes, provisioning requirements, and asset classification are crucial. Furthermore, the central bank should actively promote transparency and disclosure to enhance market discipline and foster a more stable and resilient banking system.

Keywords: Asset Quality Assessment, Bank, Financial Reporting, Banking Supervision.

JEL Classification: G32, G33, G12

Doi: 10.22034/eaai.2025.2037266.1030

Article history:

Receive Date: 31 July 2024

Revise Date: 26 February 2025

Accept Date: 2 March 2025

Publish Date: 15 March 2025

© The Author(s).

چکیده

ارآنجایی که کارکرد بهینه بانک‌ها، تأثیر به‌سزایی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور دارد، ایجاد شرایط و بسترهای لازم در جهت ارتقای کیفی و کمی عملکرد بانک‌ها در سایه فضای رقابتی سالم، می‌تواند نقش قابل توجهی در دستیابی به اهداف توسعه داشته باشد. با توجه به مشکلات نظام بانکی کشور همچون افزایش مطالبات معوق، وجود دارایی‌های موهومی، ذخیره‌گیری نامناسب، ناترازی مالی و اقتصادی، این تحقیق به صورت تحلیلی و توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، به دنبال راه حلی برای رفع مشکلات پیش گفته است که در نهایت اجرای برنامه ارزیابی کیفیت دارایی و پیاده‌سازی استاندارد گزارشگری مالی بین‌المللی، پیشنهادی است که می‌تواند در تعدیل مشکلات مزبور اثرگذار باشد. کیفیت دارایی‌های بانکی، یکی از مهم‌ترین عوامل در سنجش سلامت مالی و عملکرد بانک‌ها به حساب می‌آید. ارزیابی کیفیت دارایی‌ها شامل بررسی وضعیت و قابلیت بازپرداخت وام‌ها، سرمایه‌گذاری‌ها و سایر دارایی‌های بانکی است. این تحلیل به مدیران، سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی کمک می‌کند تا ریسک‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری در یک بانک خاص را بهتر درک کنند. اجرای ارزیابی کیفیت دارایی منجر به افزایش کیفیت دارایی و خارج شدن دارایی‌های بی‌کیفیت از ترازنامه بانک‌ها می‌شود و در نهایت ترازنامه بانک‌ها کوچک‌تر اما باکیفیت‌تر خواهد شد؛ دارایی باکیفیت، جریان نقدینگی مناسبی را ایجاد می‌کند که منجر به بهبود عملکرد بانک می‌شود؛ در این راستا نیاز است بانک مرکزی در تطبیق قوانین با این استاندارد و همچنین در امر نظارت بر نظام بانکی اهتمام بیشتری ورزد.

واژگان کلیدی: ارزیابی کیفیت دارایی، بانک، گزارشگری مالی، نظارت بانکی.

۱- مقدمه

در ایران بانک‌ها علاوه بر تأمین مالی کوتاه‌مدت، تأمین مالی بلندمدت اقتصاد را نیز بر عهده دارند و اندازه بازار پول بسیار بزرگ‌تر از بازار سرمایه است. این نسبت به‌طور تقریبی ۸۰ به ۲۰ است (حاجی دولابی، ۱۳۹۶). به عبارتی دیگر، بازار پول کاستی و کمبودهای بازار سرمایه را به دوش می‌کشد که نشان از این دارد که نظام بانکی در ایران محور و موتور محرک اقتصاد است؛ اما علی‌رغم اهمیت نظام بانکی در اقتصاد ایران، بررسی‌ها نشان‌دهنده آن است که چالش‌های عمده‌ای نظام بانکی کشور را تهدید می‌کند که می‌توان به منجمد شدن بیش از ۳۰ درصد از دارایی‌های بانک‌ها در قالب مطالبات معوق بانکی (ملک محمدی و دیگران، ۱۳۹۹) اشاره کرد. منجمد شدن یک‌سوم از دارایی‌ها و انباشت دارایی‌های موهوم در سمت راست ترازنامه نظام بانکی باعث شده است که ترازنامه از نظر اقتصادی و مالی تراز نباشد و توازن ظاهری آن فقط با حسابداری بد برقرار شود. این وضعیت باعث خلق نقدینگی بی‌پشتوانه شده و مشکلات عدیده‌ای ایجاد کرده است (زمان‌زاده و بدری، ۱۳۹۶). به این مشکلات باید مشکلات زیان‌ده بودن تعدادی از شعب بانک‌های کشور^۱، پایین بودن کفایت سرمایه اغلب بانک‌ها، تحریم‌های اعمال‌شده بر نظام بانکی، ورشکستگی و ادغام برخی از مؤسسات مالی و اعتباری و تشکیل پرونده‌های فساد مالی در ارتباط با برخی از بانک‌ها و تعقیب آن‌ها توسط نظام قضایی کشور را افزود (شیخی و دیگران، ۱۴۰۱).

بر اساس آمار بانک مرکزی حجم نقدینگی در پایان سال ۱۴۰۰ با ۳۹ درصد افزایش نسبت به پایان سال قبل به ۴۸۳۲۴/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به رشد سال ۱۳۹۹ (۴۰/۶ درصد)، ۱/۶ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. مهم‌ترین عامل افزایش نقدینگی طی سال مورد بررسی خالص دارایی‌های داخلی سیستم بانکی بود که با ۱۱۰۰۲/۲ هزار میلیارد ریال افزایش، موجب رشد ۳۱/۶ واحد درصدی نقدینگی گردید. در این میان، مطالبات از بخش غیردولتی (بدون سود و درآمد سال‌های آتی) با ۴۹/۶ درصد (۱۰۴۳۳) هزار میلیارد ریال افزایش، سهمی فزاینده به میزان ۳۰ واحد درصد در رشد نقدینگی داشت. همچنین، خالص دارایی‌های خارجی سیستم بانکی با ۴۳/۶ درصد افزایش نسبت به پایان سال ۱۳۹۹، سهم فزاینده‌ای معادل ۷/۴ واحد درصد در رشد نقدینگی داشت^۲. از این آمار تأثیر مستقیم تغییرات

1. Available at: <https://B2n.ir/j25897>

دارایی بر رشد نقدینگی استنباط می‌شود و همچنین مشاهده می‌شود بخش زیادی از دارایی بانک‌ها را مطالبات آن‌ها تشکیل می‌دهد.

بنابراین یکی از مشکلات اساسی نظام بانکی ایران کیفیت پایین دارایی‌های نظام بانکی است که به نوبه خود بر کیفیت بدهی‌های بانکی تأثیر نامطلوب می‌گذارد و در نتیجه جریان ناسالمی از خلق نقدینگی بدون پشتوانه را شکل می‌دهد. این وضعیت نه تنها نظام بانکی را به مخاطره می‌افکند، بلکه پیامدهای اقتصادی نامطلوبی را در بخش اسمی و حقیقی اقتصاد کلان نیز به دنبال دارد (بدری و زمان زاده، ۱۳۹۶)؛ بنابراین در این شرایط برای ارتقای شفافیت مالی بانک‌ها با توجه به توصیه‌های سازمان‌های بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی و کاهش زیان‌های وارده بر نظام بانکی و اقتصاد کشور، ارزیابی کیفیت دارایی بانک‌ها اهمیت می‌یابد.

با توجه به اهمیت موضوع، این تحقیق به صورت تحلیلی بررسی می‌کند که ارزیابی کیفیت دارایی در بانک‌ها چگونه است و این عامل چگونه بر خلق پول و تورم اثر می‌گذارد؟ این مقاله در واقع به دنبال نشان دادن اهمیت و ضرورت ارزیابی کیفیت دارایی در بانک‌ها است و به نوعی در پی نشان دادن این موضوع است که ریشه تورم، خلق پول و ریشه خلق پول، عدم ارزیابی کیفیت دارایی در بانک‌ها است.

در ادامه، ابتدا مبانی نظری موضوع بیان می‌شود که در این بخش به تجربه اتحادیه اروپا در مورد ارزیابی کیفیت دارایی پرداخته می‌شود؛ در بخش بعد به وضعیت سیستم بانکی ایران و معضلاتی که سیستم بانکی با آن مواجهه است، پرداخته می‌شود و سپس در بخش مدیریت دارایی در ایران، مشکلاتی که در پیاده‌سازی ارزیابی کیفیت دارایی وجود دارد بیان می‌گردد؛ در بخش آخر نیز نتیجه‌گیری بحث مطرح می‌شود.

۲- ادبیات نظری پژوهش

یک سیستم بانکی سالم و پایدار نقش مهمی در تصمیم‌گیری در مورد سرعت توسعه یک اقتصاد ایفا می‌کند؛ زیرا باعث تقویت تجهیز منابع می‌شود و به عنوان یک کاتالیزور در روند رشد کشور عمل می‌کند. محققان مختلف به طور تجربی رابطه بین تحولات بخش مالی و رشد اقتصادی را برقرار کرده‌اند (کینگ و لوین^۳، ۱۹۹۳).

ارزیابی عملکرد سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی دارای فعالیت مشابه و بررسی نتایج حاصل از عملکرد آن‌ها در یک دوره معین، فرآیندی مهم و راهبردی محسوب می‌شود که ضمن تعیین جایگاه رقابتی سازمان، نقش قابل توجهی در امر بهبود مستمر و افزایش کیفیت و اثربخشی تصمیمات مدیریت دارد. بانک‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهاد بازار پولی، از این امر مستثنا نیستند. از آنجاکه کارکرد بهینه بانک‌ها، تأثیر به‌سزایی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور بر جای می‌گذارد، ایجاد شرایط و بسترهای لازم در جهت ارتقای کیفی و کمی عملکرد بانک‌ها در سایه فضای رقابتی سالم، می‌تواند نقش قابل توجهی در دستیابی به اهداف داشته باشد. در این راستا، یکی از روش‌هایی که به بانک‌ها در جهت شناسایی جایگاه و موقعیت رقابتی و کیفیت عملکرد خویش کمک می‌کند، سنجش عملکرد بانک‌ها در ابعاد گوناگون و رتبه‌بندی آن‌هاست (شاهچرا و ابوالفتحی، ۱۳۹۵).

تجربه وقوع بحران مالی و آثار مخرب ناشی از انتقال بحران از بخش پولی به بخش واقعی اقتصاد، منجر به افزایش تلاش‌های جهانی در زمینه ارتقای کیفیت نظارت بر بانک‌ها و قرار گرفتن حرکات بانک‌ها در مسیر سلامت مالی و همچنین پرداختن به موضوع شاخص‌های سلامت بانکی شده است (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۶). به دنبال اهمیت موضوع نظارت و ارزیابی عملکرد بانک‌ها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای تأثیرگذار بر شرایط اقتصادی جامعه و با افزایش روزافزون حجم و تنوع مبادلات مالی، این امر به فرایندی پیچیده تبدیل شده است که این فرایند مستلزم زمان و هزینه‌های زیادی است؛ بنابراین در سال‌های اخیر سعی بر آن بوده است تا هم‌زمان با توسعه بازارها و فعالیت‌های مالی، روش‌های نظارت بر عملکرد بانک‌ها گسترش یابد.

صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، مهم‌ترین استانداردها و کدهای شناخته‌شده بین‌المللی نظارت را در ۱۵ حوزه دسته‌بندی و تأیید کرده و هرساله گزارش‌هایی با عنوان (ROSCs)^۴ ارائه می‌دهند که با تجمیع آن‌ها می‌توان پنج دسته استاندارد اصلی با عناوین ایزوهای بانکی^۵، استانداردهای بازل^۶، استانداردهای گزارشگری مالی^۷ (IFRS)، استانداردهای

4. Reports on the Observance of Standards and Codes

5. ISO (International Standard Organization)

6. Basel Committee on Banking Supervision

7. International Financial Reporting Standards

ارزیابی بخش مالی^۸ (FSAP) و توصیه‌های مبارزه با پول‌شویی^۹ (AML) و تأمین مالی تروریسم^{۱۰} (CFT) را بیان کرد (فره‌مند معین، ۱۳۹۷). علاوه بر استانداردهای فوق، نهادها و سیستم‌های تخصصی و شناخته‌شده‌ای برای این امر ایجاد شده است که با به‌کارگیری معیارهای مختلف اقدام به سنجش سلامت و ثبات بانک‌ها می‌نمایند؛ از آن جمله می‌توان به سیستم رتبه‌بندی بنکر، سیستم رتبه‌بندی کملز، سیستم رتبه‌بندی ایگلز و غیره اشاره کرد.

بانک‌ها، به‌عنوان یکی از نهادهای بازار مالی، در مقایسه با دیگر واحدهای اقتصادی ویژگی‌های خاصی دارند. تفاوت اول، بانک‌ها درجهٔ اهرم بسیار بالاتری نسبت به سایر صنایع دارند؛ برای مثال، متوسط درجهٔ اهرم بانک‌های ایرانی ۷۹ درصد است (کرمی و صدیقی، ۱۳۹۴)؛ دوم، بانک‌ها ساختار راهبری شرکتی متفاوتی نسبت به واحدهای غیرمالی دارند؛ سوم، بانک‌ها با درجهٔ بالاتری از نبود قطعیت اطلاعات درگیر هستند؛ چهارم، برخلاف سایر صنایع، بانک‌ها تحت نظارت شدید و چندجانبه قرار دارند؛ پنجم، اطلاعات منتشرهٔ بانک‌ها نسبت به شرکت‌های فعال در بخش‌های دیگر اقتصادی، شفافیت کمتری دارد؛ زیرا بانک‌ها دارایی‌های خاصی مانند انواع تسهیلات را با ریسک‌های مختلف ارائه می‌کنند که ارزیابی این ریسک‌ها متغیر و دشوار است (مورگان^{۱۱}، ۲۰۰۲). شاخص‌هایی همچون اندازه بانک‌ها، به‌هم‌پیوستگی آن‌ها، فقدان جایگزین یا زیرساخت‌های قابل دسترس برای خدماتی که ارائه می‌کنند، فعالیت‌های جهانی، منعکس‌کننده پیچیدگی بانک‌ها است (کمیته بازل در نظارت بانکی، ۲۰۱۱).

از عمده دلایل ایجاد و تشدید بحران مالی سال ۲۰۰۷ می‌توان به نقص سیستم‌های بانکی اشاره کرد. از طریق اثر سرریز، بحران از حوزه مالی به حوزه واقعی اقتصادهای سراسر جهان به میزان زیادی منتقل شد. یکی از دلایل اصلی تشدید بحران، در عدم استقرار سیستم مدیریت ریسک کارآمد در بانک‌ها بود. از آنجایی که رکود بر اقتصاد جهانی حاکم شده بود، دولت‌ها برای نجات بانک‌های بزرگ دخالت کردند؛ مداخلات دولت باهدف حمایت از مؤسسات مالی سیستمی^{۱۲} انجام شد، زیرا نقش زیادی در سیستم بانکی داشتند. بدیهی است که پیامدهای مالی و اقتصادی مداخلات دولت، همراه با رفتار بانک، نیازمند مقررات کافی در حوزه بانک‌های سیستمی است.

8. Financial Sector Assessment Program

9. Anti Money Laundering

10. Combating the Financing of Terrorism

11. Morgan & All

۱۲. بانک‌هایی که در یک سیستم بیشترین دارایی را دارند و اگر دچار مشکل شوند بیشترین تاثیر را بر اقتصاد می‌گذارند، بانک‌های سیستمی نامیده می‌شوند.

کمیت‌ه بازل اسنادی را در زمینه نظارت بانکی بر مؤسسات سیستمی برای دستیابی به اهداف زیر منتشر کرد:

- تعیین میزان و کیفیت سرمایه مورد نیاز در نظام بانکی؛
 - بهبود در زمینه مدیریت ریسک؛
 - معرفی نسبت اهرمی به عنوان ابزار حمایتی در فرایند افزایش کیفیت مدیریت ریسک در بانک‌ها؛
 - تعریف دو شکل عمده ذخایر سرمایه یعنی سپر حفاظت از سرمایه^{۱۳} و سپر سرمایه‌ای ضد دوره‌ای^{۱۴} که توسط استانداردهای بازل ۳ معرفی شده‌اند.
- اقدامات فوق مبنای قابل اعتمادی برای حفظ ثبات در سیستم مالی ایجاد کرد، اما به تنهایی کافی نیست. دلایل آن وجود اثرات منفی خارجی بانک‌های سیستمی است که به بهترین شکل در نظریه «بسیار بزرگ برای شکست» اشاره شده است. بن برنانکه، رئیس سابق فدرال رزرو در ایالات متحده، شرکتی را «بسیار بزرگ برای شکست» تعریف می‌کند که: «اندازه، پیچیدگی، به هم پیوستگی و عملکردهای حیاتی آن به گونه‌ای است که اگر شرکت به طور غیرمنتظره‌ای در حال انحلال قرار گیرد، سایر شرکت‌ها در معرض انحلال قرار می‌گیرند و نظام مالی و اقتصاد با پیامدهای نامطلوب شدیدی مواجه خواهد شد.» (برنانکه^{۱۵}، ۲۰۱۰). واضح است که اقدامات نظارتی سخت‌گیرانه برای جلوگیری از رفتار منفی بانک‌ها ضروری است؛ از جمله این اقدامات می‌توان به کنترل کیفی و کمی سمت راست ترازنامه بانک‌ها اشاره کرد. با توجه به ادبیات جدید خلق پول، بانک‌ها از طریق اعطای وام، سپرده ایجاد می‌کنند یعنی حرکت خلق پول توسط بانک‌های تجاری از سمت دارایی به سمت بدهی صورت می‌پذیرد. از این رو بررسی کیفیت سمت راست ترازنامه بانک‌ها اجتناب‌ناپذیر است که باعث شده ادبیات جدیدی با عنوان مدیریت و ارزیابی کیفیت دارایی وارد شود.

۱۳. سپر حفاظت از سرمایه که عمل به آن اجباری بوده و معادل ۲/۵ درصد از دارایی‌های موزون شده به ریسک می‌باشد که از سال ۲۰۱۷ به مرحله اجرا درآمده و از سال ۲۰۱۹ به طور کامل قابل اجرا است.

۱۴. سپر سرمایه‌ای ضد دوره‌ای که عمل به آن اختیاری بوده و به قانون‌گذاران داخلی اجازه می‌دهد تا ۲/۵ درصد دارایی‌های موزون شده به ریسک اضافی را به عنوان سرمایه در دوره‌های رشد اعتباری بالا درخواست کنند؛ که باید توسط سرمایه عادی لایه ۱ برآورده شود.

15. Ben Shalom Bernanke

۳- ارزیابی کیفیت دارایی

صورت‌های مالی مهم‌ترین منبع اطلاعاتی برای انعکاس نتایج عملکرد، وضعیت مالی و جریان‌های نقدی واحدهای تجاری شناخته شده است و به همین دلیل مبانی تهیه صورت‌های مالی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است (میکر^{۱۶} و گری^{۱۷}، ۱۹۸۷).

تعهد بانک نسبت به سهام‌داران برای حداکثرسازی سود و تعهد نسبت به سپرده‌گذار از جهت بازگشت اصل سرمایه در هر زمان، بانک‌ها را بر آن داشته تا به منظور ایجاد تعادل بین ریسک و بازده و تأمین رضایت هر دو گروه سپرده‌گذار و سهام‌دار به عنوان دو منبع اصلی تأمین وجوه در بانک، اقدام به راه‌اندازی واحدهای تحقیق و مدیریت انواع ریسک، کمیته‌های دارایی - بدهی و سایر واحدهای مرتبط کنند و این خود، اهمیت موضوع مدیریت دارایی - بدهی و ریسک نقدینگی را بیش از پیش مشخص می‌نماید^{۱۸} (ایزدی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶).

کیفیت دارایی در بانک‌ها مستقیماً با عملکرد مالی آن‌ها در ارتباط است. ارزش تسهیلات، وابسته به ارزش نقد شدن وثایق آن است، درحالی‌که ارزش سرمایه‌گذاری‌ها وابسته به ارزش بازار است. از بانک‌ها انتظار می‌رود که از دارایی‌های باثبات در پرتفوی خود استفاده نمایند و برای جبران کاهش ارزش دارایی‌های خود یک برنامه زمان‌بندی شده و ذخایر مناسب در نظر بگیرند (عباس قلی‌پور، ۱۳۸۹).

از آنجایی‌که کیفیت دارایی یک عامل مهم تعیین‌کننده ریسک است که بر نقدینگی و هزینه‌ها تأثیر می‌گذارد، تحلیلگران تمام تلاش خود را می‌کنند تا مطمئن شوند که دقیق‌ترین ارزیابی‌های ممکن را انجام می‌دهند. درواقع، اظهارات آن‌ها می‌تواند تا حد زیادی بر وضعیت کلی یک تجارت، بانک یا سبد سهام در سال‌های آینده تأثیر داشته باشد (شرکت بیمه سپرده مرکزی^{۱۹}، ۲۰۲۱).

دارایی‌ها بر توانایی عملیاتی بانک‌ها تأثیر می‌گذارد و به‌طور پی‌درپی بر سودآوری، نقدینگی و پرداخت بانک‌ها تأثیر می‌گذارد (مایکل و همکاران^{۲۰}، ۲۰۰۶).

قابل ذکر است که بهینه‌سازی ساختار دارایی بانک‌ها از آنجایی‌که یک مسئله چندعاملی

16. Meeker

17. Grey

۱۸. به تملک دارایی‌های با نرخ پایین نکول و تنوع‌پذیر کردن آن‌ها برای افزایش سود، مدیریت دارایی گویند (میشکین، متیوس و جیلیودوری، ۲۰۱۳)

19. Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC)

20. Machiel et al.

و چند هدفه است، کار دشواری است. بانک‌ها نه تنها به شدت به محیط اقتصاد کلان وابسته هستند، بلکه رفتار آن‌ها تابعی از رژیم نظارتی (به‌ویژه از طریق محدودیت‌های سرمایه و نقدینگی) است و در معرض انواع مختلفی از مشکلات نمایندگی قرار دارد. مشکلات نمایندگی مربوط به منافع متفاوت طلبکاران (سپرده‌گذاران) و سهام‌داران است. علاوه بر این، بانک‌ها مؤسساتی با اهرم بسیار بالا هستند که بخشی از بدهی آن‌ها توسط دولت‌ها تضمین شده است (هالای^{۲۱}، ۲۰۱۳).

مؤلفه کیفیت دارایی از جمله مهم‌ترین شاخص‌های موجود در سیستم بانکی است که می‌توان از آن برای ارزیابی عملکرد صنعت بانکداری بهره جست؛ بنابراین شناخت، سنجش، بررسی تمامی ابعاد و تلاش در جهت بهبود این شاخص می‌تواند در زمینه سلامت شبکه بانکی یاری‌دهنده باشد. هفت اصل از بیست‌وپنج اصل اساسی کمیته نظارت بانکی بال ۱ مربوط به کیفیت دارایی بانک‌ها و مدیریت ریسک مطالبات است که این نشان می‌دهد، کیفیت دارایی به‌عنوان یک جنبه مهم برای نظارت مقامات در هر کشوری به حساب می‌آید (کمیته بازل، ۲۰۱۱).

در چهارچوب استاندارد کملز، کیفیت دارایی یک بانک طبق موارد زیر ارزیابی می‌شود:

- میزان، توزیع و شدت دارایی‌های طبقه‌بندی شده؛
- میزان و ترکیب دارایی‌های غیرتعهدی و نرخ استهلاک دارایی‌ها؛
- کفایت ارزش ذخایر؛
- توانایی محرز در مدیریت و وصول اعتبارات واگذار شده^{۲۲}.

بررسی کیفیت دارایی موجب کنترل و نظارت بر کیفیت دارایی - که باید به سطح بالاتری از شفافیت در پوشش ریسک بانک از جمله ارزیابی کافی دارایی‌ها و وثیقه‌ها و همچنین محاسبه ذخیره دقیق کمک کند - می‌شود.

۴- نمونه ارزیابی کیفیت دارایی

در سال ۲۰۱۴، بانک مرکزی اروپا بررسی جامع کیفیت دارایی‌ها را انجام داد که شامل ۱۳۰ بانک در منطقه یورو بود که تقریباً ۸۲ درصد از کل دارایی‌های بانک را تشکیل می‌داد و ۲۶ مؤسسه نظارتی ملی را شامل می‌شد. بررسی کیفیت دارایی‌ها منجر به تعدیل کل ۴۷/۵

21. Halaj

۲۲. اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، در دسترس در:

میلیارد یورو بر اساس صورت‌های مالی بانک‌ها تا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۳ شد. هم‌زمان در فرآیند بررسی کیفیت دارایی‌ها، ۲۴/۶ میلیارد یورو کسری سرمایه مربوط به ۲۵ بانک مشارکت‌کننده شناسایی شد (بانک مرکزی اروپا، ۲۰۱۴). نتایج حاصل از پیاده‌سازی برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌ها در بانک‌های منتخب و مهم ۱۶ کشور عضو اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۴ در جدول ۲ آورده شده است.

جدول (۱): میانگین موزون نسبت سرمایه پایه، پیش و پس از برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌ها در بانک‌های منتخب کشورهای اتحادیه اروپا (درصد)

نام کشور	میانگین موزون نسبت سرمایه نوع اول پس از سناریوی بدبینانه سال ۲۰۱۶	میانگین موزون نسبت سرمایه نوع اول پس از سناریوی پایه سال ۲۰۱۶	میانگین موزون نسبت سرمایه نوع اول پس از پیاده‌سازی برنامه AQR	میانگین موزون نسبت سرمایه نوع اول پس از سناریوی پایه سال ۲۰۱۳
اتریش	۷/۵	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۱/۵
بلژیک	۷/۴	۱۲/۱	۱۴/۱	۱۴/۶
قبرس	-۰/۴	۹/۸	۵/۰	۷/۲
دانمارک	۹/۱	۱۲/۸	۱۲/۹	۱۳/۱
اسپانیا	۹/۰	۱۱/۶	۱۰/۴	۱۰/۶
فنلاند	۱۱/۳	۱۵/۹	۱۴/۸	۱۵/۳
فرانسه	۹/۰	۱۱/۸	۱۱/۳	۱۱/۵
آلمان	۲/۰	۸/۰	۹/۰۹	۱۲/۸
ایرلند	۷/۴	۱۱/۶	۱۳/۲	۱۳/۶
ایتالیا	۶/۱	۹/۳	۹/۵	۱۰/۲

منبع: مجاب و حیدری، ۱۳۹۸

این جدول شامل چهار ستون اصلی است که برای هرکدام از کشورها بر اساس دستورالعمل بانک مرکزی اتحادیه اروپا مقدار موزون نسبت کفایت سرمایه پایه در سال ۲۰۱۳ که قبل از اجرای برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌هاست، با سال پس از اجرای برنامه یعنی سال ۲۰۱۴ مقایسه شده است. همان‌طور که در جدول نیز آمده، برای عمده کشورها مقدار میانگین موزون نسبت کفایت سرمایه نوع اول در سال ۲۰۱۴ و پس از اجرای برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌ها دارای کاهش چشمگیری بوده است.

نسخه مشابه بازبینی قوانین نظارتی در آمریکا نیز پس از بحران‌های مالی دهه اخیر رخ داد و موجب شد ساختار نظارتی و ارزیابی وضعیت سلامت مالی بانک‌ها به شکل انفرادی و سیستماتیک مورد تغییر و تحول اساسی قرار گیرد. در این میان، بحران مالی سال ۲۰۰۷ آمریکا باعث ایجاد تحولی هم در قوانین نظارت بر بانک‌ها و هم در استانداردهای صورت‌های مالی شد. پس‌از این بحران، بانک مرکزی ایالات متحده (Fed)^{۲۳} به پیاده‌سازی قوانین بانکی و نظارتی مانند داد-فرانک^{۲۴} و قانون گزارش منصفانه اعتبار^{۲۵} که به تصویب کنگره رسیده بود، ملزم شد. محور اصلی این قوانین تغییر نظارت بر بانک‌ها و نظام بانکی هم در بخش نظارت حضوری و هم در بخش نظارت غیر حضوری از رویکرد اسمی به رویکرد تحلیل بر اساس ریسک و سناریوسازی بود. پیش از بحران‌های مالی دهه اخیر، نحوه نظارت بر بانک‌ها عمدتاً به شکل نظارت غیر حضوری و با استفاده از برخی نسبت‌های سلامت مالی برگرفته از صورت‌های مالی مانند کمز بود. این نسبت‌ها سلامت مالی بانک را در پنج بخش اصلی کفایت سرمایه، کیفیت دارایی، مدیریت، سودآوری و درآمدزایی و حساسیت به ریسک بازار تحلیل و بررسی می‌کرد و بر اساس آن، بانک را از نظر سلامت مالی رتبه‌بندی می‌کرد. اگرچه تکامل استفاده از این نسبت‌های صورت‌های مالی بانک‌ها از سال ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۷ رخ داده بود، اصلی‌ترین نقطه‌ضعف آن‌ها عدم توانایی پیش‌بینی وضعیت سلامت مالی بانک در سال‌های آتی بود. برای کمتر شدن اثر این نقطه‌ضعف اساسی، طرح‌های ارزیابی وضعیت سلامت مالی بانک‌ها و نظام بانکی با تغییر نگاه از یک رویکرد بر اساس نسبت مالی به رویکرد ارزیابی بر اساس ریسک مواجه شده است. در طرح جدید بانک مرکزی اتحادیه اروپا برای این مهم سه مرحله اساسی وجود دارد که عبارت‌اند از: ۱- نظارت بر اساس ارزیابی ریسک بانک؛ ۲- ارزیابی کمی و کیفی

23. Federal Reserve

24. Dodd-Frank

این قانون در ۲۱ ژوئیه ۲۰۱۰ به امضای باراک اوباما، رئیس‌جمهور وقت آمریکا رسید. تغییرات بسیاری را بر رویه‌های مربوط به شرکت‌های مالی و غیر مالی آمریکا تحمیل کرده است. این قانون بیش از ۲۳۰۰ صفحه است و همه جنبه‌های صنعت خدمات مالی آمریکا را تحت تأثیر قرار داده است. این قانون ۱۶ سرفصل دارد و موضوعات گوناگونی را در ارتباط با اصلاحات مالی در بر می‌گیرد.

25. Fair Credit Reporting Act

قانون گزارش منصفانه اعتبار با کد ۱۵ و ۱۶۸۱ در نظام کدگذاری قوانین ایالات متحده آمریکا، قانونی است که برای ارتقای حریم خصوصی، انصاف و صحت اطلاعات مصرف‌کننده موجود در سوابق آژانس‌های رتبه‌بندی اعتباری، تصویب شد.

وضعیت ریسک‌های برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌های بانک؛ ۳- پیاده‌سازی آزمون استرس. هدف نهایی از پیاده‌سازی این سه مرحله، ارتقای سلامت مالی بانک و درنهایت نظام بانکی برای کاهش ریسک سیستماتیک است. ازآنجا که بر اساس اصول و قوانین حسابداری عمدتاً دارایی‌های موجود در صورت‌های مالی بانک‌ها بر اساس قیمت اسمی ثبت می‌شوند، اما این ثبت حسابداری ممکن است با ارزش بازاری یا ارزش منصفانه دارایی دارای اختلاف زیادی باشد، بنابراین بازبینی کیفیت دارایی به این مفهوم است که گاهی اوقات ارزش دارایی‌های بانک بیشتر از حد واقعی برآورد می‌شود. در این شرایط، بانک برای جلوگیری از منفی شدن خالص ارزش دارایی‌های خود نیاز به تأمین سرمایه برای پوشش زیان ناشی از این موضوع دارد. رویکردهای پیاده‌سازی ارزیابی کیفیت دارایی‌ها با توجه به استانداردهای موجود در دنیا و قوانین بالادستی یک کشور می‌تواند دارای تفاوت‌های جزئی باشد. این تفاوت‌ها می‌تواند با توجه به ساختارهای موجود در اقتصاد هر کشوری و همچنین قوانین بالادستی شناسایی و درنهایت در قالب همان رویکرد استاندارد قابل قبول طراحی و پیاده‌سازی شود. مسئله اصلی که در پیاده‌سازی این استانداردها در بخش بانکی کشور باید مورد تأکید قرار داد این است که بومی‌سازی نسخه‌های اصلی نباید خارج از قوانین مورد تأیید کارشناسان و مؤسسات مشاوره مالی قرار گیرد و همچنین نحوه برخورد با آن‌ها نباید اقتضایی باشد.

۵- پیشینه پژوهش

۱-۵- پیشینه خارجی

وامبوگو و مونگوی^{۲۶} (۲۰۱۹) مطالعه‌ای باهدف تعیین اثرات کیفیت دارایی بر عملکرد مالی بانک‌های تجاری انجام دادند. جامعه آماری پژوهش ۴۳ بانک تجاری برای دوره ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ است. نتایج نشان می‌دهد که کیفیت دارایی به‌طور قابل توجهی تغییرات در عملکرد مالی بانک‌های تجاری در کنیا را توضیح می‌دهد.

الحسن^{۲۷} و همکاران (۲۰۱۴) با استفاده از مدل پنل دیتا و داده‌های ۲۵ بانک به بررسی عوامل مؤثر بر تضعیف کیفیت دارایی طی دوره بحران مالی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ در کشور غنا پرداخته‌اند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که علاوه بر رشد تسهیلات، ساختار بانک، اندازه بانک، تورم، نرخ ارز واقعی و رشد تولید ناخالص داخلی و تداوم مطالبات غیر جاری نیز

26. Wambugu & Mungai

27. Alhassan

از عوامل مؤثر بر کیفیت دارایی بانک‌ها می‌باشد. همچنین کاهش نرخ ارز و نرخ تورم، تأثیر منفی بر کیفیت دارایی بانک‌های غنا دارد و رشد اقتصاد واقعی منجر به بهبود کیفیت دارایی در بانک‌ها می‌شود.

علیهودزیچ^{۲۸} (۲۰۱۴) وضعیت تسهیلات غیرجاری در بخش بانکداری بوسنی و هرزگوین در دوره ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ و تأثیر آن بر سودآوری را تجزیه و تحلیل کرد. نتایج تحقیق نشان داد که کیفیت دارایی‌ها در دوره مشاهده شده، کاهش یافته است که نتیجه افزایش تسهیلات غیرجاری در پرتفوی وام بوده است. همچنین بین دارایی‌های بی کیفیت و شاخص‌های سودآوری بخش بانکی یعنی بازده دارایی‌ها و بازپرداخت، رابطه آماری معناداری وجود دارد.

دی باک و دمیانتس^{۲۹} (۲۰۱۲) در پژوهش خود ضمن ارزیابی آسیب‌پذیری بازارهای نوظهور و بانک‌های موجود در این بازارها، عوامل مؤثر بر کیفیت دارایی بانک‌ها را در ۲۵ کشور نوظهور، طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰ به وسیله متغیرهای عمده اقتصاد کلان و شاخص‌های اعتباری مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. در این پژوهش از مدل رگرسیونی داده‌های پانل و مدل خود رگرسیون برداری استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که ارتباط قابل توجهی میان کیفیت دارایی بانک‌ها، اعتبارات و شاخص‌های اقتصاد کلان وجود دارد. همچنین کاهش رشد تولید ناخالص داخلی، کاهش نرخ ارز و ضعف تجارت از عوامل عمده و مهم در افزایش تسهیلات غیرجاری می‌باشند.

باتاویا^{۳۰} و همکاران (۱۹۸۲) به نقد مطالعات پیشین که نقش ترکیب دارایی‌ها بر تولید ناخالص ملی را مثبت ارزیابی کرده‌اند؛ پرداخته است. وی ایراد اصلی به این مطالعات را در برون‌زا فرض کردن وام‌های بانکی می‌داند. او با درون‌زا در نظر گرفتن وام بانکی نشان می‌دهد اگر اثر ترکیب دارایی‌ها بر تولید ناخالص ملی صفر نباشد، ناچیز است.

۵-۲- پیشینه داخلی

کمالی و حنیفی (۱۳۹۸) با استفاده از تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی از طریق ترکیب مدل کملز^{۳۱} و دوپانت^{۳۲}، وضعیت مدیریت ریسک را در بانک‌های عضو بورس و فرابورس اوراق بهادار

28. Alihodzic

29. De Bock & Demyanets

30. Batavia

31. Camels

32. Dupont

تهران ارزیابی و رابطه آن را با مدیریت دارایی‌های بانک بررسی کرده‌اند تا مشخص شود که آیا وضعیت مدیریت ریسک در ایران بر ارتقای کیفیت دارایی‌ها در بانک اثرگذار است یا خیر. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، بین حاشیه سود خالص بهره‌ای و کفایت سرمایه باکیفیت دارایی رابطه مستقیم معناداری وجود دارد؛ درحالی که نسبت وجه نقد به سپرده‌های دیداری باکیفیت دارایی رابطه‌ای معکوس دارد.

قاسمی‌نیک و قائمی‌اصل (۱۳۹۸) به بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت دارایی در نظام بانکی ایران و ارائه دلالت‌هایی جهت ایجاد سپرده‌های مناسب نقدینگی و مطالبات غیر جاری در مدیریت دارایی‌های بانک‌ها پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که میان نرخ تورم، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، سهم بانک از درآمدهای مشاع، ساختار انحصاری بازار بانکی و نقدینگی باکیفیت دارایی، ارتباط معنی‌داری وجود دارد ولی نرخ رشد تسهیلات و ذخیره‌های اختصاصی و عمومی مطالبات غیر جاری، تأثیر معنی‌داری بر کیفیت دارایی ندارند.

رحمانی و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی عوامل خاص بانکی در ایجاد مطالبات غیر جاری در نظام بانکی ایران پرداخته‌اند. برای این منظور از داده‌های پانل و نرم‌افزارهای استاتایک و مینی تب دو برای ۱۸ بانک طی دوره زمانی ۱۳۸۶ الی ۱۳۹۲ استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در مورد مطالبات غیر جاری، متغیرهای اندازه، سرمایه و عملکرد معنادار می‌باشند اما متغیر عدم کارایی هزینه رابطه معناداری با مطالبات غیر جاری در ایران ندارد.

شاهچرا و ابوالفتحی (۱۳۹۵) به بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت دارایی‌های بانکی کشور در دو بخش عوامل درون‌سازمانی و عوامل برون‌سازمانی پرداخته‌اند. برای این منظور از یک الگوی اقتصادسنجی و روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، متغیرهای کلان اقتصادی و داده‌های ترازنامه‌ای بیست‌وپنج بانک از شبکه بانکی کشور از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ به کار گرفته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط معناداری میان متغیرهای مستقل (نسبت سرمایه به دارایی، نسبت بازده دارایی‌ها، اندازه بانک، نسبت سپرده به دارایی، رشد وام، نسبت وام به دارایی، تورم، تولید ناخالص داخلی) و کیفیت دارایی در شبکه بانکی کشور وجود دارد.

۶- حقایق آشکار شده اقتصاد ایران

تبیین رفتار ترازنامه نظام بانکی ایران نشان می‌دهد که کیفیت دارایی‌های نظام بانکی بر کیفیت بدهی‌های آن و در نتیجه کیفیت نقدینگی مؤثر است. انباشت دارایی‌های موهوم و منجمد در سمت دارایی‌های ترازنامه نظام بانکی، جریان ناسالمی از خلق نقدینگی را شکل

می‌دهد که در آن بخشی از نقدینگی متأثر از دارایی‌های موهوم نظام بانکی است که نقدینگی بی‌پشتوانه نامیده می‌شود. چنین وضعیتی مبین این واقعیت است که ترازنامه نظام بانکی به مفهوم اقتصادی و مالی ناتراز است.

سیستم بانکی در ایران از نظر شاخص‌های بین‌المللی در وضعیت مناسبی قرار ندارد؛ از طرفی بخش عمده‌ای از تأمین مالی در اقتصاد، توسط بانک‌ها انجام می‌شود؛ بنابراین اگر وضعیت فعلی ادامه یابد بحران بانکی روزبه‌روز بیشتر می‌شود و به سایر بخش‌های اقتصاد سرایت می‌کند و درنهایت اقتصاد کشور فلج می‌شود.

از سوی دیگر ریشه وضع فعلی اقتصاد ایران، اعم از شاخص‌های کلان اقتصادی مانند نرخ رشد، نرخ تورم و نرخ ارز، همچنین شاخص‌های بانکی مانند زیان انباشته بانک‌ها، نسبت مطالبات غیر جاری، نسبت کفایت سرمایه و ... تا حدی به نقصان در قوانین پولی و بانکی موجود برمی‌گردد و این مسئله نیز بیانگر ضرورت اصلاح قوانین این حوزه است. علاوه بر این در طول دهه‌های گذشته تحولات زیادی چه در حوزه دانش بانکداری مرکزی و جایگاه آن‌ها در اقتصاد و چه در حوزه فرایندهای بانکی صورت گرفته است. به‌طور مشخص در حوزه فرایندهای نظارت بانکی و نیز عملیات بانکی، با ظهور فناوری‌های جدید، نظام بانکی در جهان و ایران به‌طور کلی دگرگون شده است و این موضوع نیز اصلاح قوانین را ضروری می‌سازد (بنی‌طبا و دولت‌آبادی، ۱۳۹۸).

انباشت غیرطبیعی دارایی‌های موهوم در نظام بانکی، به دلیل فضای متفاوت اعطای تسهیلات به وقوع پیوسته است. از یک‌سو به دلیل نبود نظام رتبه‌بندی اعتباری کارآمد، نرخ سود تسهیلات با رتبه اعتباری تسهیلات‌گیرندگان ارتباطی ندارد و تمرکز عمدتاً بر وثیقه و ارزش آن است. از سوی دیگر در نظام بانکی ایران، مطالبات غیر جاری برخلاف روش‌های معمول در بانکداری دنیا، نه تنها با ذخیره‌گیری تدریجی از ترازنامه حذف نمی‌شود، بلکه برای مدت طولانی روی آن سود شناسایی می‌شود و ذخیره کافی هم برای آن در نظر گرفته نمی‌شود. اگرچه بروز مطالبات غیر جاری ناشی از نکول بخش حقیقی است، اما رشد غیرطبیعی مطالبات غیر جاری در ایران (که در دنیا کم‌سابقه است) علاوه بر آن ناشی از به‌کارگیری روش‌های غلط حسابداری است که به انباشت دارایی‌های موهوم در ترازنامه نظام بانکی است که درواقع ترازنامه را شکل می‌دهد و به تبع آن سهم نقدینگی بی‌پشتوانه در اقتصاد کلان افزایش می‌یابد. از طرفی وقتی بانک از سمت راست ترازنامه، جریان خلق نقدینگی را شروع می‌کند برای

اینکه در بازار بین‌بانکی با کمبود ذخایر مواجهه نشود مجبور است نرخ سود بالاتری را برای حفظ و جذب سپرده پیشنهاد دهد. افزایش نرخ سود بانکی به سطحی بالاتر از نرخ طبیعی آن، باعث نزول کیفیت دارایی‌های نظام بانکی از یک سو و انبساط بدهی‌ها همراه با تغییر ترکیب بدهی‌های نظام بانکی از سوی دیگر می‌شود. درواقع با افزایش نرخ سود به ارقامی بالاتر از نرخ سود طبیعی، از مسیر سازوکارهای مختلف، روند انباشت دارایی‌های موهوم، افزایش مطالبات، تخریب ترانزنامه نظام بانکی و به تبع آن جریان ناسالم خلق نقدینگی، تشدید می‌گردد.

وضعیت مطلوب برای نظام بانکی زمانی است که هیچ‌گونه نکولی رخ ندهد؛ اما واقعیت این است که نکول تسهیلات ناشی از عملکرد بخش حقیقی، امری طبیعی در نظام بانکی است. امری که در بانک‌های ایران مشاهده می‌شود که امهال تسهیلات صورت می‌گیرد یعنی به فرد تسهیلات گیرنده، وام جدید داده می‌شود. با این کار مطالبات غیر جاری بانک به تسهیلات جاری تبدیل می‌شود و حتی برای آن سود شناسایی می‌شود. این امر منجر به افزایش دارایی بانک می‌شود و بانک به پشتوانه این دارایی موهومی، خلق نقدینگی می‌کند؛ در صورتی که برای مطالبات باید ذخیره‌گیری شود و به عنوان هزینه به بانک تحمیل شود تا مانع از افزایش بی‌دلیل دارایی بانک شود. درواقع حسابداری بد (عدم ذخیره‌گیری کافی و شناسایی سود موهوم منجر به حجیم شدن ترانزنامه بانکی و به تبع آن منبسط شدن نقدینگی در اقتصاد می‌شود. این دور باطل ادامه می‌یابد زیرا اصولاً کسی که در ابتدا قدرت بازپرداخت تسهیلات را ندارد در دوره بعد نیز همین‌طور خواهد بود و در هر مرحله وضعیت دارایی‌های بانک اوضاع وخیم‌تر خواهد داشت زیرا در کنار شناسایی سود موهومی، تسهیلات جدید پرداخت می‌کند و کیفیت دارایی بانک به شدت تخریب می‌شود و به سمت خلق پول از هیچ می‌رود که تبعات منفی خودش را دارد.

ناترازی به این معنی است که ارزش واقعی دارایی‌های نظام بانکی از مجموع تعهدات بانک به سپرده‌گذاران کمتر باشد. در وجه عملیاتی، ناترازی هنگامی است که دارایی‌های بانک جریان نقد ورودی برای بانک ایجاد نمی‌کند. برای مثال طبق استانداردهای حسابداری، تجدید ارزیابی دارایی‌ها در صورت‌های مالی ذکر می‌شود. با توجه به اینکه اقتصاد ایران یک اقتصاد تورمی است و دارایی‌های فیزیکی تورم بالایی را تجربه کرده‌اند همواره تجدید ارزیابی دارایی‌ها منجر به افزایش دارایی‌ها می‌شود و بانک‌ها بر اساس این افزایش شروع به ایجاد بدهی از طریق اعطای وام و ایجاد سپرده می‌کنند. در صورتی که این تجدید ارزیابی هیچ

جریان وجه نقدی را برای بانک نداشته است و عملاً قدرت بانک را افزایش نداده است. حال برای این سپرده‌هایی که ایجاد شده است بانک باید ذخیره به بانک مرکزی بدهد و از آنجایی که بانک‌ها با مشکل ذخایر مواجه هستند در تأمین ذخیره به مشکل برمی‌خورند که درنهایت به اضافه برداشت از بانک مرکزی و افزایش پایه پولی منجر می‌شود.

جدول (۲): آمارهایی از نظام بانکی ایران در سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد تومان)

دارایی‌های سالم	دارایی‌های موهومی	حقوق صاحبان سپرده	زیان انباشته
۲۰۱۰	۶۳۱	۲۵۱۷	۱۲۴

منبع: چنارانی و همکاران، ۱۴۰۲

این وضعیت نه تنها نظام بانکی را به مخاطره می‌افکند، بلکه پیامدهای اقتصادی نامطلوبی را در بخش اسمی و حقیقی اقتصاد کلان نیز به دنبال دارد که در وضعیت کنونی اقتصاد ایران قابل مشاهده است. (زمان زاده و بدری، ۱۳۹۶).

بنابراین در این شرایط، برای کاهش زیان‌های وارده بر بانک‌ها و ارتقای شفافیت مالی بانک‌ها با توجه به توصیه‌های سازمان‌های بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی، مرحله اول ایجاد تحول بانکی بازبینی کیفیت دارایی‌های (AQR) نظام بانکی کشور است. الگوی بازنگری کیفیت دارایی، میزان سرمایه لازم برای پوشش این زیان را برآورد می‌کند. اغلب، بازنگری کیفیت دارایی در نظام بانکی و یا بانک‌هایی صورت می‌گیرد که دچار بحران‌های اقتصادی و مالی شده‌اند.

برنامه بازبینی کیفیت دارایی‌ها در بانک برنامه جامعی است که شامل بازنگری در فرایندها و چهارچوب‌های حسابداری، ذخیره‌گیری، ارزش‌گذاری واقعی و وثایق، شناسایی و ارزش‌گذاری نوع تسهیلات و طبقه واقعی آن‌ها و درنهایت ارزیابی اثر رویه‌های نام‌برده شده در وضعیت سرمایه پایه نوع اول است. مهم‌ترین جزء برنامه بازنگری کیفیت دارایی‌ها شامل سبد تسهیلات بانک است که موارد مهمی مانند بررسی روندهای تسهیلاتی، ارزش جاری وثیقه‌ها و ارزش‌گذاری مجدد تسهیلات را شامل می‌شود. بازبینی کیفیت دارایی مرحله‌ای ضروری برای برقراری ارتباط بین بانک و بخش واقعی است که مهم‌ترین اهداف آن ارزیابی دارایی‌های نگهداری شده توسط بانک، محاسبه ارزش در معرض خطر آن‌ها و محاسبه ارزش جاری وثایق مرتبط با آن‌هاست.

به طور خلاصه برای ارزیابی وضعیت سلامت سیستم بانکی یک کشور از روش ارزیابی

جامع^{۳۳} استفاده می‌شود که خود شامل ارزیابی کیفیت دارایی و آزمون استرس است. آنچه در ارزیابی کیفیت دارایی مهم است بررسی فرایندهای حسابداری بر اساس IFRS است. از مشکلاتی که در نظام بانکی داخلی در مورد پیاده‌سازی استانداردهای بین‌المللی وجود دارد طبقه‌بندی دارایی‌ها، وثایق، ارزش منصفانه و ذخیره‌گیری است که برای هرکدام از این موارد استانداردهای بین‌المللی وجود دارد؛ اما از آنجایی که در نظام بانکی علاوه بر سیستم حسابداری داخلی، قانون بانکداری بدون ربا وجود دارد، نیاز است این استانداردها با توجه به محیط داخلی بومی‌سازی شوند تا بهترین کارایی را داشته باشد. برای مثال در استاندارد گزارشگری بین‌المللی افزایش سرمایه از محل تجدید ارزیابی مجاز نیست؛ در صورتی که در ایران بانک‌ها از تورم موجود حداکثر سود را برده و با افزایش قیمت دارایی‌های خود سرمایه و سود شناسایی می‌کنند. این در حالی است که فلسفه افزایش سرمایه، افزایش قدرت نقدینگی بانک است و این تجدید ارزیابی فقط در زمان فروش دارایی باید در سرمایه بانک وارد شود نه زمانی که هیچ تأثیر واقعی بر سرمایه و دارایی ندارد.

یکی از گام‌های برنامه AQR ارزیابی صحیح وثایق است؛ از این رو به نظر می‌رسد در این مورد بهتر است سازمان‌ها و نهادهایی به وجود آید که ارزش واقعی وثایق را مشخص کند و همچنین دارایی‌ها بر اساس ارزش منصفانه قیمت‌گذاری شود. در این صورت قیمت بازاری دارایی ثبت می‌شود و منجر به شفافیت و افزایش کیفیت ترازنامه می‌شود.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاستی

با توجه به ادبیات جدید، بانک‌ها حتی وظایف حاکمیتی همچون خلق پول را انجام می‌دهند و نقش به‌سزایی در تحولات پولی و مالی کشورها ایفا می‌کنند. در واقع بانک‌ها با فعالیت‌های خود به سودآوری، تولید، اشتغال و رشد اقتصادی کمک می‌کنند؛ از این رو بررسی وضعیت بانک‌ها از الزامات حیاتی به حساب می‌آید. یکی از الزامات، ارزیابی کیفیت دارایی بانک‌ها است. از آنجایی که بانک‌ها قادر به خلق پول از طریق دارایی‌ها هستند، هر چقدر دارایی بیشتری داشته باشد خلق پول بیشتری می‌توانند انجام دهند و در کشوری همچون ایران که تولید با نااطمینانی بالایی روبه‌رو است، این خلق پول وارد بازارهای سفته‌بازی شده است. از عوامل اصلی افزایش تورم در کشور، می‌توان به سفته‌بازی که توسط بانک‌ها صورت می‌گیرد اشاره کرد. در قسمت دارایی بانک‌های داخلی انواع دارایی موهومی، تجدیدی،

امهالی و منجمد و ... وجود دارد؛ با وجود اینکه این موارد دارایی‌های بی‌کیفیت یا کم‌کیفیتی هستند ولی بانک‌ها بر اساس همین موارد خلق پول انجام می‌دهند. از این‌رو برای مقابله با این روش از خلق پول باید ترازنامه بانک‌ها به‌خصوص سمت راست، مورد ارزیابی قرار گیرد تا دارایی‌های بی‌کیفیت از ترازنامه خارج شود و خلق پول صورت‌گرفته بر اساس دارایی‌های باکیفیت باشد. زمانی که دارایی باکیفیت باشد، جریان نقدینگی مناسبی وارد بانک می‌شود که باعث افزایش قدرت واقعی بانک خواهد شد؛ با این شرایط بانک‌ها اگر وام دهند بر اساس این دارایی‌های باکیفیت، جریان ایجاد شده از سمت چپ با راست ترازنامه برابر بوده و بانک برای تأمین ذخایر با مشکل مواجهه نخواهد شد و درنهایت به استقراض از بانک مرکزی منتهی نمی‌گردد و همچنین تورم ناشی از خلق پول از هیچ‌از بین می‌رود. برای این مهم استفاده از تجارب سایر کشورها البته با توجه به محیط نهادی داخلی، امری ضروری است. با این روش ترازنامه بانک‌ها کوچکتر اما باکیفیت‌تر خواهد شد و همچنین خلق پول بدون پشتوانه به صفر می‌رسد. علاوه بر این نظام بانکی با مشکلاتی دیگر همچون ارزیابی وثایق، ارزش منصفانه، تجدید ارزیابی دارایی‌ها، تسعیر دارایی‌های خارجی و ... مواجهه است که در صورت استفاده از استانداردهای بین‌المللی گزارش‌گیری IRSE این مشکلات تا حدودی مرتفع خواهند شد. در این راستا نیاز است بانک مرکزی در تطبیق قوانین با این استاندارد و همچنین در امر نظارت بر نظام بانکی اهتمام بیشتری ورزد. برای تحقیقات آتی توصیه می‌شود هر کدام از گام‌های AQR به صورت جداگانه بررسی گردد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

حامی مالی

حامی مالی وجود ندارد.

References

- Alhassan, A.L., Kyereboah-Coleman, A., & Andoh, C. (2014). Asset Quality in a Crisis Period: An Empirical Examination of Ghanaian Banks. *Review of Development Finance*, 4, 50-62. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2014.03.001>
- Alihodžić, A. (2020). The Factors Affecting Bank Profitability: The Case of Bosnia and Herzegovina. *Financial Sciences*, 25, 1-23. <https://doi.org/10.15611/fins.2020.2.01>
- Abbasgholipour, M. (2012). Factors Affecting the Improvement of Banks' Performance. *Tadbir Scientific-Educational Monthly Journal of Management*, 23(243), 54-60. <http://tadbir.imi.ir/article-1-1242-fa.html> (In Persian)
- Bani Taba, S.M., & Hosseini Dolat Abadi, S.M. (2019). Reforms of Banking System Laws: Analyzing the Dimensions and Approaches to Monetary and Banking Proposals and Bills. *Monthly Journal of Expert Reports, Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 27(9). https://report.mrc.ir/article_7950.html. (In Persian)
- Basel Committee on Banking Supervision. (2011). Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>
- Batavia, B., Lash, N.A., & Boggs, R. (1982). Bank Failures: A Statistical Analysis. *Journal of Economics*, VIII, 141-144.
- Bernanke, B.S. (2010). Causes of The Recent Financial and Economic Crisis. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/testimony/bernanke20100902a.htm>
- Chenarani, H., Yavari, K., Heydari, H., & Sharifzadeh, M. (2023). The Effect of Banking Crises on Macroeconomic Variables Within the DSGE Models Framework. *Faslnameh-ye Elmi-ye Motale'at Eqtesadi-ye Karbordi Iran*, 12(46), 9-38. <https://doi.org/10.22084/aes.2021.25066.3359> (In Persian)
- De Bock, R., & Demyanets, A. (2012). Bank Asset Quality in Emerging Markets: Determinants and Spillovers (IMF Working Paper No. 2012/071). International Monetary Fund.
- Farahmand Moien, H. (2018). Barriers to Non-sanctioned Development of Iran's Banking Relations with Other Countries (Report No. 15843). Economic Studies Office. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1054538> (In Persian)
- Fatahi, S., Rezaei, M., & Jahed, T. (2017). The Effect of Banking Soundness on Profitability of Commercial Banks: Threshold Panel Regression Approach.

- Financial Management Strategy*, 5(1), 29-50. <https://doi.org/10.22051/jfm.2017.13943.1279> (In Persian)
- FDIC. (2021). Asset quality. Retrieved June 23, 2021, from [FDIC URL - if available]
- Ghaemi Asl, M., & Ghasemi Nik, E. (2019). Investigating The Assets Quality in Banking System in Iran with Emphasis on Liquidity and Non-performing loans Reserve Buffers. *Journal of Economic Modeling Research*, 10(35), 111-144. <http://jemr.khu.ac.ir/article-1-1808-fa.html> (In Persian)
- Hajidoulabi, H. (2017). Increasing the Share of the Debt Market in Financing Iran's Economy: Opportunities and Threats. *Ravand Journal*, 24(80), 81-112. Retrieved from magiran.com/p1898863. (In Persian)
- Halaj, G. (2013). Optimal Asset Structure of a Bank - Bank reactions to Stressful Market Conditions. Working Paper, No.1533. European Central Bank.
- Heydari, H., & Mojab, R. (2019). Presenting the Methodology for Asset Quality Review (AQR) in the Country's Banking Network. *Economic News*, 156, 132-136. <http://noo.rs/gxWrS>. (In Persian)
- Izadinia, N., Ghandehari, M., Abedini, A., & Abedini Naeini, M. (2017). Asset-Liability Management of Banks Using Goal Programming Model and Fuzzy ANP (Case Study: Tejarat Bank). *Journal of Asset Management and Financing*, 5(4), 155-166. <https://doi.org/10.22108/AMF.2017.21178>. (In Persian)
- Kamali, E., & Hanifi, F. (2020). Combine CAMEL and Dupont Models to Investigate the Effect of Risk Management on Improving the Quality of Bank's Assets. *Financial Knowledge of Security Analysis (Financial Studies)*, 12(44), 153-167. <https://sid.ir/paper/200283/en> (In Persian)
- Karami, G., & Sedigi, F. (2015). Disclosure Level and its Determinants in Banks with Emphasis on Corporate Governance Mechanisms and Islamic Centrality. *Financial Research Journal*, 17(2), 357-376. <https://doi.org/10.22059/jfr.2015.57316> (In Persian)
- King, R.G., & Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might be Right. Policy Research Working Paper, No.1083, The World Bank.
- Malekmohammadi, M., Saeedi, A., & Matinfard, M. (2020). Analyzing The Systematic and Unsystematic Factors Affecting Credit Risk in the Banking System of Iran. *Journal of Securities Exchange*, 13(49), 134-159. <https://doi.org/10.22034/jse.2020.11061.1317>. (In Persian)

- Meeker, L.G., & Gray, L. (1987). A Note on Non-performing Loans as an Indicator of Asset Quality. *Journal of Banking & Finance*, 11(1), 161–168.
- Michael, J.N., Vasanthi, G., & Selvaraju, R. (2006). Effect of Non-Performing Assets on Operational Efficiency of Central-Cooperative Banks. *Indian Economic Panorama*, 16(3), 33–39.
- Mishkin, F., Matthews, K., & Giuliodori, M. (2013). *Economics of Money, Banking and Financial Market: European edition*. 1st ed, Pearson Education.
- Morgan, D.P. (2002). Rating Banks: Risk and Uncertainty in an Opaque Industry. *The American Economic Review*, 92(4), 874-888. <https://doi.org/10.1257/00028280260344506>
- Rahmani, A., Gholamalipour, R., & Abdollahi, Z. (2017). The Effect of Bank-specific Variables on the Growth of Non-Performing Loans in the Iran's Banking System. *Journal of Monetary & Banking Researches*, 10(31), 57-70. <http://magiran.com/p1792008> (In Persian)
- Shahchera, M., & Abolfathi, F. (2016). Examining the Factors Influencing Asset Quality in the Iranian Banking Network. *Iranian Economic Development Analyses*, 4(3), 151-181. <https://doi.org/10.22051/edp.2017.15067.1085> (In Persian)
- Sheikhi, K. , Matinfard, M. , Saeedi, A. & Hassani, M. (2022). Identifying the Effective Factors of Corporate Governance and Disclosure and Transparency in Assessing the Quality of Financial Statements in Selective Iranian Banks through Fuzzy Delphi Method. *Journal of Asset Management and Financing*, 10(2), 23-52. (In Persian)
- European Central Bank. (2014). ECB Publishes Manual for Asset Quality Review. <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2014/html/pr140311.en.html>
- Wambugu, J. W., & Mungai, J. N. (2019). Asset Quality and Financial Performance of Commercial Banks in Kenya. *The International Journal of Business & Management*, 7(11). <https://doi.org/10.24940/theijbm/2019/v7/i11/145780-3565>
- Zamanzadeh, H., & Badri, A. (2018). Analysis of the Effect of Unbalanced Balance Sheet of Banking System on Monetary Variables and Its Remedy. *Journal of Monetary and Banking Research*, 10(34), 621-656. (In Persian)
- https://www.cbi.ir/datedlist/AnnualReview_fa.aspx
- <https://cbi.ir/showitem/4957.aspx>
- <https://B2n.ir/j25897>